

Mindeparkens historie

Opdyrkningen af de jyske heder startede i 1754 her ved Kongenshus. Det var den mecklenburgske officer Ludvig von Kahlen, der satte den første plov i heden. Kong Frederik V støttede von Kahlen i bygningen af et hus, som derfor blev opkaldt efter kongen. Opdyrkningen gik ikke godt, og inden von Kahlen opgav i 1766, måtte han have væbnet nattevagt for at hindre folkene i at flygte.

I mellemtiden – i 1758 – havde kongen fået held til at skaffe omkring 1.000 bønder fra vinegnene omkring Rhinen og Mainz hertil for at opdyrke jorden. Men da de så den usle hede, drog mange hjem igen. En del blev dog, og de fik mange steder ved hårdt slid brækket den hårde al-jord op og gjort den anvendelig til dyrkning. En af tyskerne kolonier lå ved Grønhøj tæt ved Kongenshus. Man kalder dem »kartoffeltyskerne«, fordi de efter sigende indførte kartofflen til Danmark. Mange af deres efterkommere med kendte navne som Bitsch, Dürr, Lajer, Philbert og Würtz bor stadig på egnen. Helt indtil 1872 blev der prædikeret på tysk i Frederiks Kirke.

Efter von Kahlens tid var der en stille periode om Kongenshus. Men i 1913 købte den rige købmand Hans Dall 1.300 hektar på Kongenshus. Han startede en renpark, hvor renerne blev passet af en ægte lapfamilie. I de næste ti år var Kongenshus Hede en meget besøgt turistattraktion. Renparken måtte dog lukke, da dyrene blev ramt af sygdom.

Kongenshus Hede blev fredet i 1943. Samtidigt med fredningen blev den selvejende institution »Kongenshus Mindepark for Hedens Opdyrkere« stiftet, og 1.200 hektar blev købt op. I 1953 blev Kongenshus Mindepark indviet. Hedens pionerer og de seje hedebojnder er i dag mindet i en monumental mindedal og mødeplads, hvor der er rejst over 300 mindesten.

Alle metoderne bruges i dag i Kongenshus Mindepark. Mindeparken er især kendt for at huse Nordens største færflok på over 1.000 får. Ud over at være et vigtigt og naturligt led i hedeplejen gør de store flokke af græssende dyr samtidig Mindeparken til en velbesøgt attraktion.

Men man kan ikke bare fæde en lynchede og lade den passe sig selv. Hvis Hedyng ikke fornyes, svækkes den og dør af ælde efter ca. 25-30 år. Dens plads overtages ofte af græsser som f.eks. Bøjget Bunk og Blåtop. Bævretrasp eller Eg. Desuden spredes frø fra forskellige træarter til heden, så heden med tiden kan gro helt til med træer. Det er ofte Bjergfyr, som f.eks. Bøjget Bunk og Blåtop. Heden udviking kunne naturelskerne ikke gå med til. Mange af vore mest kendte biologer, digtere og malere havde lovprikt heden og dens særpræg. Der blev derfor rejst flere frednings-sager for at beskytte de sidste, større hedeområder. Kongenshus Hede blev således fredet i 1943.

Fredning og hedepleje
I de næste ca. 100 år forsvandt de jyske heder i en rivende hast. Omkring 1950 var kun 2% af hederne i Danmark tilbage. Resten var opdyrket eller plantet til.

Denne udvikling kunne naturelskerne ikke gå med til. Mange af vore mest kendte biologer, digtere og malere havde lovprikt heden og dens særpræg. Der blev derfor rejst flere frednings-sager for at beskytte de sidste, større hedeområder. Kongenshus Hede blev således fredet i 1943.

Men efterhånden som mennesket kom til, ryddede man skov-ven. Man anvendte træet til tømmer og brændsel og lod husdyr græsse på de ryddede arealer, som herved blev udplint.

Velkommen til Kongenshus Mindepark

Her i Kongenshus Mindepark kan du opleve et af landets største sammenhængende hedearealer, ca. 1.200 ha i alt. På den store hede kan du stadig fornemme noget af tidligere tiders ødemark med vidt udsyn til alle sider. Heden er samtidig en fredet Mindepark, hvor du kan fordybe dig i historien om heden og dens opdyrkere.

Heden har et helt særligt plante- og dyreliv, som skal plejes og beskyttes. Den store lynchede naturplejes derfor med over 1.000 græssende får – Nordens største færflok.

På områdets fire P-pladser er der opstillet informationstavler. Herfra kan du følge afmærkede vandreruter rundt på heden. Vis hensyn til naturen og fårene: Hunde skal være i snor! Det er gratis at gå en tur på heden og køre på vejene i Mindeparken. Du kan også gæste Kongenshus Kro & Hotel. Du kan ligeledes besøge Kongenshus Naturcenter, som fortæller mange gode historier om det flotte område og dets spændende natur og historie.

For bevægelseshæmmede: Naturcentret, liften ved udkigstårnet og den blå natursti er indrettet til kørestolsbrugere. Det samme er toiletter og udekøkkenet ved Udkigstårnet i sommerperioden fra ca. maj til oktober. Se flere informationer på hjemmesiden.

God tur!

VIBORG
KOMMUNE
☎ 87 87 87 87
www.viborg.dk/natur-og-miljoe

Kongenshus Mindepark

☎ 87 28 10 13
www.kongenshus.dk

Kongenshus-Guiden

2015

Kongenshus Mindepark

Vandreture i

VIBORG
KOMMUNE

De største hedearealer i Vestjylland tilhørte kongen, og i 1500-1600-tallet lå de øde hen som kongelige villdibaner, det vil sige jagtområder.

Den udplinte jordbund var meget næringsfattig. Derfor voksede der mest planter op, der kunne nøjes med meget lidt næring. Det var især Hedyng, Revling og Tyttebær – planter, der den dag i dag vokser på heden.

Heden er altså skabt af mennesket. Alligevel findes der en del dyr og planter, som trives i denne naturtype. Ud over de lynchdyr og planter, som trives i denne naturtype, ud over de lynch-

Men efterhånden som mennesket kom til, ryddede man skov-ven. Man anvendte træet til tømmer og brændsel og lod husdyr græsse på de ryddede arealer, som herved blev udplint.

I dag er der lynchede på Kongenshus, men sådan har det ikke altid været. I stenalderen voksede der urskov på smeltvands-

Under istiden lå området uden for isranden og var altså ikke dækket af is. Ved slutningen af istiden strømmede enorme smeltvandsfloder fra hele det midtjyske område ud i havet vest for det nuværende Holstebro. Herved blev Karup Hede-

stlette dannet af aflejret sand og grus (se I på kortet).

Siden tog strømmene retning op til Venø Bugt. Derved blev Karup Dalen med hederne syd for Skive dannet (se II på kortet).

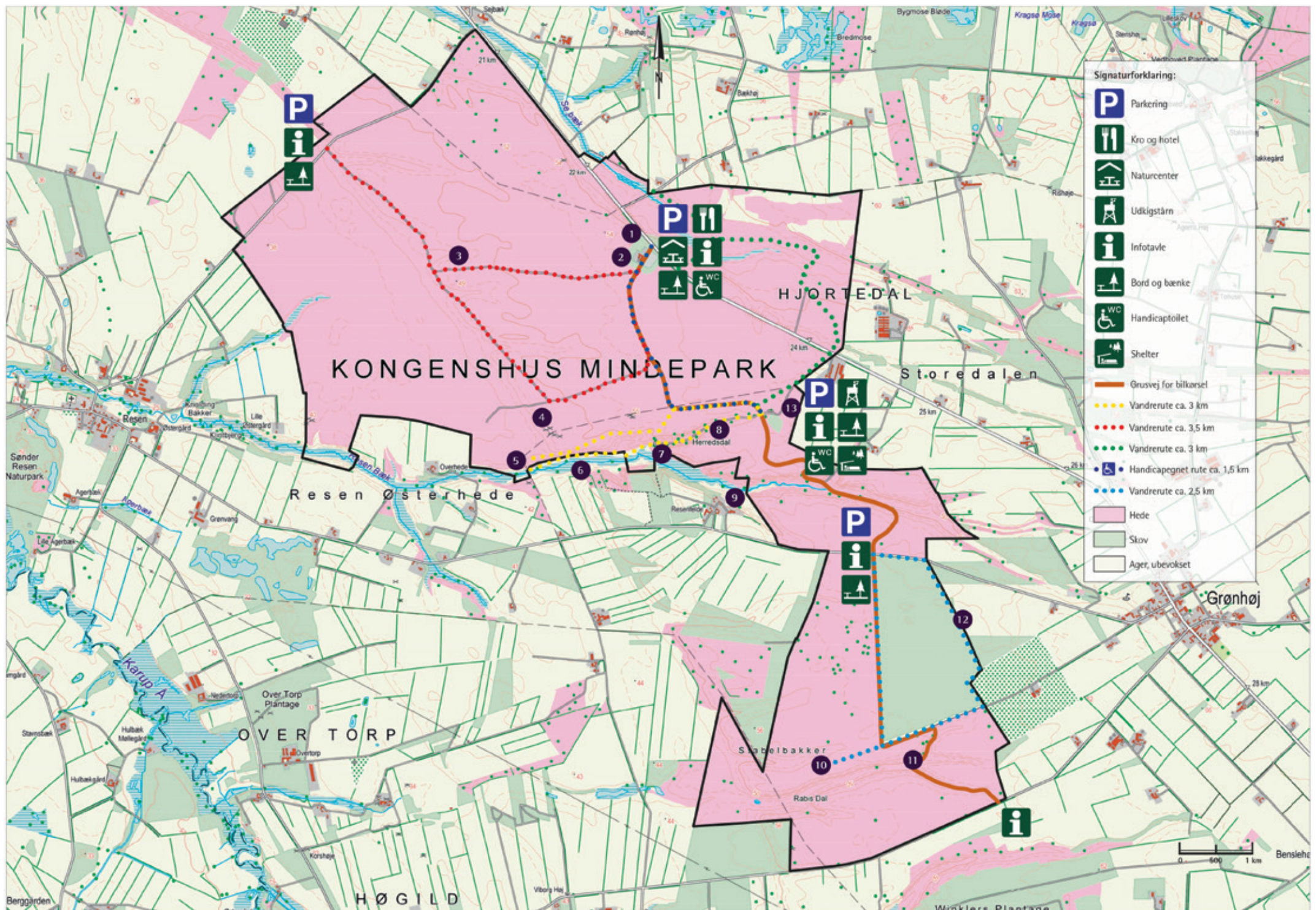
Til sidst løb smeltvandet ud i Skive Fjord og dannede Karup Adal. Her løber Karup Å i dag som en lille rest af datidens kæmpefloder (se III på kortet).

På Kongenshus Hede kan man i dag se tydelige »terrasser« på den ellers flade hede. Disse terrasser opstod, hver gang smeltvandsfloderne skiftede udløb. Karup Å er således eroderet ca. 35 meter ned i den ældste hedeslette.

Jordbunden på egnen bærer stærkt præg af den geologiske dannelse. Den består overvejende af groft og udvasket sand og grus aflejret af strømmende vand. Det kan man tydeligt se i de mange grusgrave, der findes på egnen mellem Skelhøj og Karup.

Hedens geologi
Kongenshus Mindepark ligger på en gammel smeltvandslette, dannet under den sidste istids slutning for 12-15.000 år siden.

1. Kongenshus Kro & Hotel: Kongenshus er opkaldt efter Kong Frederik V. Han opfordrede til opdyrkning af heden og rejste det første hus her omkring 1750. Dette hus er nu væk. Det nuværende hus er opført i 1913 i forbindelse med den renpark, som købmanden Hans Dall startede (se afsnittet: Mindeparkens historie). Der var tidligere et højt vandtårn midt i gården. I dag er den flotte bygning en velbesøgt kro og hotel med alsidige tilbud.

2. Kongenshus Naturcenter: I udstillingen kan du fordybe dig i hedens og Mindeparkens natur og historie. Her kan du blandt andet se mere om de sidste ufrugle i Danmark samt se film og billeder om livet på heden.

Se ulven i Naturcentrets udstilling

3. Karup Dalen: Den markante skrænt er dannet i slutningen af istiden for 12-15.000 år siden. Det er en smeltevands-terrace dannet af en kilometerbred flodstrøm, dengang de enorme smeltevandsmasser løb ud i Venø Bugt (se afsnittet: Hedens geologi). Karup Å er kun en lille rest af datidens kæmpefloder.

4. Gravhøje: Gravhøjene fortæller, at der har været arealer med hede siden oldtiden. Disse fem lave høje er sandsynligvis bygget i stenalderens enkeltgravs-kultur (ca. 4.500 år siden) og ældre bronzealder (ca. 3.500 år siden). Det er et godt sted at holde hvil på vandreturen. Der er en flot udsigt over Karup Ådal og Resen Bækdal.

5. Vadested og hulveje ved Resen Bæk: Her gik tidligere trafikken mellem Karup-egnen og kalkgruberne i Daugbjerg og Mønsted – en del af »Kalkvejen« Skive-Knudstrup. Hedens lyngtørv har man siden middelalderen brugt til at brænde kalk til mørtel, som blev brugt til egnens landsbykirker.

6. Dalen med Resen Bæk: Det er en oplevelse at følge denne dal. Der er en stor kontrast mellem de tørre, brune hedeskrænter med flokke af får og de fugtige grønne enge med græssende kvæg. Langs bækken gror der buske af Porse, som er velegnet til fremstilling af kryddersnaps. Du har også gode chancer for at se rådyr, som ofte holder til i buskadset.

7. Mødepladsen: Denne plads er omkranset af 87 mindesten for personer, som har stået i spidsen for hedeopdyrkingen i Danmark. Her kan du blandt andet se mindestenen for den tyske officer Ludvig von Kahlen fra Mecklenburg. Den første, der netop her – i 1754 – forsøgte at opdyrke heden i Danmark – men forgæves (se afsnittet: Hedens udnyttelse).

8. Mindedalen: I denne flotte slugt er der rejst 434 sognesten og 39 herredssten med inskriptioner. Det er mindsten for de pionerer, der første gang satte ploven i den hårde al i Jyllands »sorte hede«. På sognestenen står navne på over 1.200 hedebonder. Den 8. maj 2004 fik Kongenshus Mindepark overrakt den Internationale Carlo Scarpa landskabsarkitekturpris.

9. Resenfelde: Bebyggelsen her på kanten af den maleriske dal hed tidligere Vestre Frederikshøj og er en af »kartoffeltyskerne« koloniseringssteder på Alheden (se afsnittet: Hedens udnyttelse).

10. Attrapflyvepladsen og skydestillingen: Her i området har der ligget en attrapflyveplads. Under 2. verdenskrig byggede tyskerne Flyvestation Karup – Fliegerhorst Grove – på Alheden ved Karup. Samtidig byggede de en attrapflyveplads her på Kongenshus. Den skulle bortlede de allieredes opmærksomhed fra den rigtige plads. Ingen af dem blev dog nogensinde angrebet. I dag kan man både i lyngen og i plantagen finde spor af jordvolde fra dengang.

11. Rabis Dal: Her starter dalen med Rabis Bæk som en tør, men meget markeret slugt i heden. Denne maleriske slugt er ofte blevet benyttet til optagelser af film, som handler om det slidsomme liv på heden. F.eks er en kendt TV-udgave af St. St. Blichers novelle »Hosekrammeren« optaget her.

12. Lancaster flystørt: Den 25. september 1942 styrtede et engelsk Lancaster-bombefly ned på heden. Flyet blev skudt ned af tyske jagerfly, og alle syv mænd, der var ombord på Lancaster-flyet, omkom. Nedstyrtningsstedet er markeret med en pæl med en påskrift af Lancaster-gruppen.

13. Udkigstårnet og madpakkehuset ved Mindedalen: Udkigstårnet er åbent i 2014 og tilgængeligt for bevægelseshæmmede. Udkigstårnet modtog i 2014 tilgængelighedsprisen fra Handicaprådet i Viborg Kommune. Du kan også overnatte på stedet i tre shelters, som enhver må benytte og eventuelt spise i madpakkehuset. Ved starten af Mindedalen vokser et mindre antal af den fredede orkidé Plettet Gøgeurt. De må naturligvis ikke plukkes.

Den gamle renpark

Herredssten

Pælen med mindetavlen for Lancaster flystørtet